

בארץ ישאל קם העם הארמי

מאתיים ישראלים מהכפר גוש חלב שבגליל העליון, נוצרים מרונים על פי דתם, דורשים לשנות את סעיף הלאום שלהם מערבי לארמי • הם מדברים ארמית עם ילדיהם, לומדים ארמית בבתי הספר, הולכים לקייטנות ארמית • אבל מאז '48, מדינת ישראל מסרבת לבקשתם - למרות שהם ידידי ישראל עוד מהימים שהבריחו מעפילים דרך גבול לבנון • עכשיו הם מתכוונים ללכת עם זה לבג"ץ

אמילי עמרוסי
צילומים: אנצ'ו גוש - ג'ני

שאדי חלורישא בברעם העתיקה. "אני מעדיף שיקראו לי 'חסר לאום' מאשר ערבי. הלאום הערבי לא שייך לי"

ארמים אורתודוקסים (הרשומים היום כמשרד הפנים כבני הלאום האשורי), וכ-500 איש המשתייכים לכנסייה הקתולית. הארמים מתגוררים בעיקר בגוש חלב, אך יש קהילות קטנות גם בחיפה, בנצרת, בעכו וכירושלים.

טבלת הלאומים של משרד הפנים הישראלי כוללת כ-135 ערכים. יש שם, בין השאר, דרוזי, שומרונים, ארמנים, צ'רקסים, אפילו אשורי. אין ארמי. בתחילת השנה הגישו כמאתיים ראשי משפחות, נוצרים מרונים תור שבי ג'ש, בקשה למשרדי מרשם האוכלוסין בצפת

ובשנים האחרונות הם מעצימים את שימור התרבות והשפה הארמית, שהיו נחלת כוהני הכנסייה בלבד.

אשורי זה דווקא לאום בארץ

על פי ההגדרה הרשמית, המרונים הם בני הלאום הארמי שמשתייכים לכנסייה האנטיוכית ארמית מרונית. מדובר באחת הקבוצות הלאומיות והדתיות העיקריות בלבנון. בישראל מתחלקים דוברי הארמית לשלוש עדות נוצריות: כעשרת אלפים ארמים מרונים (2,000 מתוכם אנשי צד"ל לשעבר), כ-1,500

בעידנא דריתחא, דובין אבא בתריי זוווי חר'גדיא. גם מי שאינו בן בית בין דפי הגמרא מכיר מילים ובייטות ארמיים שחדרו אל העברית עד שהפכו לחלק ממנה: גושפנקה, פרהסיה, אורבה, בועיר אנפין, טבין ותקילין, כרחילו ורחימו, מרעין בישין, תרתי משמע, נכסי דלא ניידי ועוד רבים.

קייטנות הארמית היא סעיף קטן בתוך התעוררות חדשה של אלה המבקשים את זכות ההגדרה העצמית כבני הלאום הארמי. הם רואים עצמם נצר לארמים הקדומים, שחיו באזור הסהר הפורה לפני כ-3,000 שנה,

ניזול אל חנותא" (בוא נקפוץ לכנסייה), או "הב לי גלירה" (תן לי גלירה); "גלירה", מתברר, היא בכלל מילה בארמית).

כל תלמיד ישיבה שירים את ראשו מרפי הגמרא ויגיע לכאן יוכל לנהל שיחה ארמית ערה עם ריאר, מרון ופאדי. כל אותם ביטויים שמוכרים לנו מפסקי דין, ממכתבים רשמיים או מהפולחן הדתי קמים כאן לתחייה בין השוקר-לחמנייה למשחקי הכדור, בתוך משפטים המהגננים בטבעיות. צירופים כמו ריש גליי, מאידך גיסא, עורבא פרח, רחמנא ליעלן, סגי נהור, ילדים חמודים שאומרים זה לזה בארמית צחה "תא

אדי יעקב בן השש, תושב גוש חלב (ג'ש), מחזיק ביד לחמנייה עם שוקולה. כשהוא מרקם בעל פה קטע בארמית זה נשמע מזור: לא רק כי קשה למצוא היום בני שש הבקיאים בשפה הארמית, אלא גם כי לפי ההגדרה הישראלית המקובלת, פאדי הוא ערבי. "אבון את בשמיא נתקדש שמך, תיתיי מלכותך, נהווי צביונך", מרדקס פאדי, ממולל את הלחמנייה ביד נבוכה. מת ברר שמה שנשמע כמו חלקים מהקריש היהודי או ממוזר השבת המפורסם "יה ריבון עולם ועלמיא",

ספרים בארמית בני יותר מ-500 שנה נאכלים בשיני הזמן. טקסטים מראשית הנצרות

שאדי זועם:
"הפלשתנים מנצלים
את הסיפור שלנו
באופן ציני. הם
קושרים את החזרה
שלנו לברעם עם
זכות השיבה של
הפליטים. אבל אנחנו
לא לחמנו נגד צה"ל
ב-48' אלא סייענו
ליהודים. הם אחים
שלנו ולא אויבים"

שארל יעקב:
"כשמכריחים אותנו
להיות מבני הלאום
הערבי דוחקים אותנו
לצד השני. הרי לא
הגענו מחצי האי ערב.
אבות אבותיי באו
מפה. 1,400 שנים
של כיבוש ערבי לא
הצליחו להפוך אותנו
לערבים, ומדינת
ישראל הצליחה"

עם טורקיה, מתקיים בכל שנה פסטיבל לספרות אר-מית. בשבדיה, שבה ריכוז לא מבוטל של נוצרים מרורים מהגרים, נרשמו עשרות אלפים כארמים במרשם המדינה. בשבדיה יש אפילו שני ערוצי טלוויזיה בל-וויין שמשדרים חדשות, בידור וספורט בשפה האר-מית. ערוץ טלוויזיה ארמי נוסף משדר מהאזור הכורדי בעיראק. גם האו"ם מכיר בלאום הארמי.

עזרו להבריה מעפילים

קשה להימנע מההקשר הפוליטי: הרצון להיבדל מההקצנה של ערביי ישראל ומההגממה הפרו-פלשתינית עולה שוב ושוב בשיחות עם המרונים מגוש חלב, אם כי חלקם חוששים מהזדהות פומבית עם המדינה. האיומים על חייו של הכומר גבריאל נדאף, שקורא לנוצרים להתגייס לצה"ל, הגיעו גם לכאן; זאת הסיבה שכמה מהמרואיינים לכתבה ביקשו לא להזדהות בשמם.

למשל מ'. הוא עומד להתגייס בקרוב ליחידה מובחרת בצה"ל. בשנה החולפת למד במכינה הקדם-צבאית בני ציון בתל אביב, מכינה משותפת לדתיים וחילונים, ושקד על דפי הגמרא עם חבריו הדתיים. "הבנתי הכל, אני מכיר את זה מהבית. היה איתי בחדר חבר דתי שבכל בוקר בדרך אותי ב'צפרא טבא', ואני ענית לו באותן מילים אבל במבטא שלנו, 'צפרו טובו'. חברים שלי, שרצו להתקבל למודיעין, תירגלו איתי את הערבית שלהם. בלשכת הגיוס שאלו אותי לאן אני רוצה להתגייס. אבא שלי שירת בסירת, וגם הבן שלי ישרת". לא כל תושבי גוש חלב רואים את מגמת הגיוס בעין יפה. 40 אחוזים מהתושבים הם מוסלמים, והמרונים מספרים שזריקת רימונים לעבר בתיהם של מתגייסים הפכה לתופעה שכיחה. ראש המועצה המקומית, אליאס אליאס, הוא אמנם נוצרי, אך מזוהה דווקא עם הזרם הפן-ערבי. לטענת המרונים הוא מצר את צעדיהם. "אני מתנגד להכרה בלאום הארמי ומתנגד להקמת מרכז למורשת הארמית", אומר אליאס בתגובה, "אנחנו שייכים לעם הערבי, וכך זה צריך להישאר".

הברית בין המרונים לתנועה הציונית נכרתה עוד בשנות השלושים והארבעים של המאה הקודמת. המרונים סייעו להבריה לארץ, דרך לבנון, מעפילים, גייצולי שואה וניצולים מהפרעות בסוריה. ב-1939, בזמן המאורעות, העבירו אנשי ברעם המרונים ליהודי צפת אספקת מזון על גבי חמורים. ערב קום המדינה נחתם הסכם בין דוד בן-גוריון לפטריארך הארמי מרוני ערי-דה: המרונים גויסו לצה"ל במסגרת גב"ס (גיוס בלתי

שפה המשמשת גשר בין דוברי שפות שונות, בעיקר לצורכי מסחר ודיפלומטיה. גולי בבל ששבו לארץ ישראל בתקופת בית שני החדירו את הארמית כשפה פופולרית ביהדות, ובה נכתבו ספר דניאל וחלקים מספר עזרא, וכן התלמוד הבבלי והתלמוד הירושלמי. הכנסיות היווניות-אורתודוקסיות, היווניות-קתוליות והמרונית שימרו את הארמית בתפילות ובספרי הקודש עד ימינו.

עם הכיבוש הערבי במאה השביעית החלה האוכלוסייה במזרח התיכון להתאסלם ולעבור בהדרגה לדבר ערבית. הארמית נשארה שפתם של היהודים והנוצרים. קהילות המדברות ארמית כשפת אם השתמרו עד ימינו בעיראק, באיראן, בטורקיה, בסוריה, בגאורגיה ובארמניה – כחצי מיליון דוברי ארמית בעולם, רובם בדיאלקט מזרחי. זהו הניב שבו נכתב התלמוד הבבלי, והוא נחשב לשפה הספרותית. רבים מהיהודים יוצאי כורדיסטן (קהילת נאש רידן) שומרים על השפה הארמית גם בימינו. אנשי גוש חלב דוברים את הארמית הסורית – ניב כמעט זהה לארמית הגלילית של התלמוד הירושלמי, אבל המבטא שונה.

"התרבות שלך היא ארמית", אומר שאדי. "התנתקות של כל יהודי כולל תשתית ארמית: קדיש, כתובה, גמרא". הוא מחזיק מולי שקל ישראלי חדש ושואל: "מה כתוב כאן?" אני לא יודעת לקרוא את האותיות הכתובות העבריות, והוא מתגנף: "את יהודייה ואת לא יכולה לקרוא את זה?" שאדי קורא לאחר הילדים המשתתפים בקייטנה וזה קורא בקול את הכתוב על השקל: "יהודי". שמות האותיות בארמית המזרחית דומים מאוד לאותיות העבריות: אולף, בית, גומל, דולת. 22 אותיות, הנכתבות מימין לשמאל. "אם אני לומד אנגלית, למה שלא אלמד את השפה שבה צמחו השורשים שלי?" שואל ריאד בן ה-18.

על פי ההערכות, יש בעולם כ-2 מיליון דוברים. הם רואים עצמם ארמים, אף שרק מי-עוטם, כחצי מיליון איש, משתמשים בארמית כשפה המדוברת. רובם חיים בכרזיל ובדרום אמריקה. בקמשלי שבסוריה, לא רחוק מהגבול

פאדי יעקב. מדקלם תפילה ארמית

להירשם כארמים. הם סורבו, כצפוי; הלאום הארמי אינו חלק מטבלת הלאומים הקיימת, ורק שר הפנים יכול להורות על הוספתו.

בסוף חודש מאי פנו אנשי הקבוצה לשר הפנים, גדעון סער, וביקשו ממנו לבצע את השינוי, בין השאר מתוקף חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו. "אנו חרדים לשמירת הצביון הייחודי לנו", כתבו. "אנו מוגדרים כארמים בספרי ההיסטוריה והקודש שלנו ושל עמים אחרים, כולל במסמכים מהארכיון הציוני המרכזי בירושלים, ובעיני עצמנו, כמובן, במשך מאות ואלפי שנים. אולם למדינת ישראל, משום מה ובאופן בלתי מוסבר, קשה להכיר בנו ככני לאום נפרד. עניין זה הוא בנפשו, ואין הוא שוני סמנטי. הגדרת השייכות הלאומית היא עניין עקרוני, והתכחשות לזהות זו היא פגיעה בכבודנו. תנו לנו את מה שאתם מאפשרים לדרוזים ולצ'רקסים". סער לא הגיב לפנייה.

בתחילת השבוע, במסגרת "הפורום לגיוס העדה הנוצרית", נפגשו נציגי הארמים עם ראש הממשלה בנימין נתניהו והעלו בפניו את דרישתם לשינוי מרשם הלאום. אם לא תהיה התקדמות בקרוב, הם מתכוונים גם לעתור לבג"ץ.

"אבותייך ואבותיי ארמים, יש לנו שורשים משותפים", אומר לי שאדי חלול-רישא (38), יו"ר האגודה הארמית בישראל, ממובילי המהפכה ומיוזמי הדרישה לשינוי מרשם הלאום. הוא אב לשניים, איש הייטק, שירת כקצין בצנחנים, ערבי על פי משרד הפנים. "רחל ולאה, אמהות העם היהודי, הן בנותיו של לבן הארמי. הוא אמנם היה נוכח ורמאי, אבל לא כל הארמים היו כמוהו. יש ארמים שנהיו יהודים טובים. אברהם הגיע משבט ארמי בארם נהריים. הוא היגר משם כי הם היו פגאנים, והוא קרא לאמונה באל אחד. מאוחר יותר, אותו שבט בדיוק קיבל על עצמו את הנצרות מידי תלמידי ישוע. איך תלמידי ישוע מנצרת דיברו עם אנשי ארם נהריים? היתה להם שפה משותפת: ארמית. ישו דיבר ארמית. כשמוסלמים מחזי האי ערב השתלטו על האזור, הם הפכו את הערבית לשפה רשמית, ובתוך שני דורות הארמית נמחקה. מי ששימר אותה היו כוהני הדת בכנסיות".

שאדי הוא אליעזר בן יהודה של הארמים: עם בנו ארם בן השלוש וחצי הוא מתעקש לדבר בארמית בלבד. וכשארם מבקש "אבא, זבן לי לחמא" (קנה לי לחם), זה נשמע טבעי וברור. "אם הוא במקרה עובר לערבית, אני אומר לו 'אני לא מבין אותך', ואז הוא חוזר לארמית". שאדי חולם על היום שבו כל ילדי הכפר ידברו בארמית באופן טבעי בזמן משחק, שיחה, אפילו במריבות. קפיצה אחורה בזמן: 1500 לפני הספירה. הארמים, עם שמי, שהתפרש באזורים שהיום הם טורקיה, איראן, עיראק, סוריה, לבנון וישראל, מכוננים תרבות שמי שפיעה על המזרח הקרוב. המסורת המקראית מספרת על קרבת דם בין אבות האומה הישראלית לבין הארמים: אברהם אבינו, רבקה – אחותו של לבן הארמי – ובנותיו רחל ולאה. שמות הערים באזור שהשתמרו עד היום מהדהדים את הנסיכויות הארמיות הקדומות: "ארם צובא", "ארם רמשק", "פרן ארם", "ארם נהריים". המרכז הארמי היה בבבל, איראן של ימינו.

אף שלא שלטו באימפריה או במסגרת מדינית אחת לכלל הארמים, השפיעו הארמים על עמים אחרים: על האשורים, על הבבלים ועל עם ישראל. האלפבית העברי שאנו מכירים היום הוא התפתחות של הכתב הארמי. גם לאחר כיבוש אלכסנדר מוקדון וייבוא היוונית, שמרה הארמית על מעמד כשפה השכיחה ביותר בל-בנט. במזרח התיכון ובמרכז אסיה היא נחשבה ל"לינגואה פרנקה",

כל תלמיד ישיבה שירים את ראשו מהגמרא יוכל לנהל שיחה ערה עם הצעירים בארמית צחה

שאדי מחזיק מולי שקל ישראלי חדש. אני לא יודעת לקרוא את אותיות הכתב העברי העתיק, והוא מתגעש: "את יהודייה ואת לא יכולה לקרוא את זה?" הוא קורא לאחד הילדים בקייטנה, שקורא בקול את הכתוב על השקל: "יהד"

שאדי: "מ־48' אנחנו מנסים. בטופסי הרישום אנחנו ממלאים לאום 'ארמי', והפקידה שמה על זה איקס וכותבת 'ערבי'. פקידת מרשם האוכלוסין בצפת היא יהודייה שנולדה בלוב, דוברת ערבית. אם אני ערבי בגלל השפה, אז גם היא"

ב־2009 הצליחו שאדי וחבריו לקבל את חתימותיהם של כמעט כל חברי הכנסת במפלגות הציוניות על הצעת חוק של ישראל חסון (קדימה) ויריב לוין (ליכוד) להכיר במיעוט הארמי בישראל כלאום ולהקים מרכז למורשת הארמית בישראל. ההצעה הובאה להצבעה בוועדת השרים לענייני חקיקה אולם נבלמה בידי שרת התרבות לימור לבנת. לוין גם פנה לשר הפנים דאז, אלי ישי, בבקשה להוסיף לטבלת הלאומים את הלאום הארמי. ישי השיב שיבחן את העניין, אך לא שינה דבר. בספרייה הביתית של שאדי, ליד מפות היסטוריות של המזרח הקדום, נחים זה לצד זה ספר סיום מסלול של הצנחנים, ספרים בעברית על תולדות עם ישראל, ספרי קריאה בערבית וספרי לימוד לשפה הארמית. האחרונים מודפסים בקהילה הארמית בשבדיה ונש-לחים לארץ. רוב הספרים ללימודי ארמית מודפסים דווקא בלבנון, אך משם אי אפשר לייבאם לישראל. בהתלהבות גדולה הוא פורש בפניי עוד ועוד מסמכים, עדויות ומחקרים היסטוריים, מראה לי את החור תמת של הארכיון הציוני על המסמכים. ב־1942 כתב ד"ר אדמונד מאיר כי היהודים והנוצרים הארמים משתייכים לגזע משותף. ב־1937 נכנסו מעפילים יהודים לישראל דרך לבנון, בסיוע המרונים. ב־1954 כתב דוד בן-גוריון למשה שרת כי יש "לעשות הכל בזריות ובי מלוא הקיטור" כדי לפעול להקמת מדינה מרוניםסטית ירודותית בהר הלבנון: "הכסף מוכרח להימצא, אם לא מהאוצר או מהסוכנות. לשם מטרה כזו מותר לתלות על קרן הצבי מאה אלף דולר, חצי מיליון, מיליון – ובלבד שיקום הדבר".

הוא מכניס אותי אל משרדי הכנסייה של גוש חלב, כנסיית ענק שבה אלף מקומות, שמתקיימים בה פסטיבל מוסיקה וקונצרטים מרשימים. בארון צדדי פשוט אני נתקלת באחד המחזות המדהימים שראיתי: עשרה ספרי קודש בני יותר מ־500 שנה, אוצר תרבות, מונחים על מדף מאובק. סידור תפילה בארמית, תנ"ך בארמית, הברית החדשה. מה שהיה אמור להיות משומר על ידי המדינה בהיכל הספר בירושלים נאכל על ידי שיני הזמן בחדר הקטן בגוש חלב. הכריכות הרוסות ושחוקות. הדפים מתפוררים במגע אצבע, כמו כנפי פרפרים. שימור ספרים באופן מקצועי עולה כ־25 אלף שקלים לספר. עשרת הספרים מחכים למימון, ובינתיים כמעט מתפוררים לאפר.

שאדי פותח את הספרים, ואותיות שנכתבו בדיו ונכרכו בחוט לפני 500 שנים, נפגעות מאור השמש. הדפים ממוספרים בשיטה העברית – מא' עד י', ואח"כ י"א עד כ', וכן הלאה. סימני הניקוד דומים לעברית. על הכריכה הפנימית של אחד הספרים כתוב: "שייך לכהן הדת הלבנוני, משרת כנסיית ברעם". טקסט

כיתה בקייטנה הארמית. "הילדים לומדים על מקורות הארמים. הקשישים מתמלאים בגאווה"

האוס" שליד הכנרת, שמפעילה עמותת נזירים גרמנים. לפני שלוש שנים התחיל ללכת עם אשתו לקורס ערב בארמית, ומאז נדבק בחיידק. "אני דובר גרמנית אבל אני לא גרמני, נכון? אז למה המדינה כופה עלי להירשם כערבי? לנו ולערבים יש תרבות שונה, זיכרון היסטורי שונה, מוסיקה שונה. איך החליטו הפקידים שאנחנו אותם עם? רק בגלל השפה הערבית? זה רק אלמנט אחד מבין רבים להגדרת זהות".

"כשלאדם יש תחושה חזקה שהוא שייך ללאום אחד, אי אפשר לעמוד מולו עם אדימניסטרציות ולהגיד לו 'אתה ערבי', אומרת עו"ד יעל כץ מסטבאום, שאמורה להגיש את העתירה בשם אנשי גוש חלב. "למה מדינה צריכה לכפות על משהו שייכות? ממה הם פוחדים?" כץ מסטבאום, אגב, היא שהגשה ב־2011 את עתירתו של יורם קניוק ז"ל, שביקש להירשם כחסי דת במרשם האוכלוסין – וניצחה.

"אנחנו מזדהים עם המדינה"

ב־2008 הקימו שאדי חלודי-רישא ואחיו אמיר את העמותה הארמית-נוצרית בישראל. שאדי מפעיל את מרכז המבקרים הקטן ועורך סיורים מודרכים על המורשת הארמית. ב־2008 זכו גם להכרה ממשרד החינוך וקיבלו אישור ללימודי ארמית בבית הספר היסודי בג'יש – שיעורי העשרה הזוכים להשתתפות נלהבת של תלמידים מכל הכיתות. גם המדרשה הצמודה לכי נסייה מלאה מפה לפה במבוגרים, מרונים מגוש חלב שנרשמו לקורסי ערב ללימודי ארמית.

סדירים), והיתה אפילו יחידה מרונית שקיבלה נשק ונעליים צבאיות, אך חייליה לא נחשבו רשמית לחיילי צה"ל, אף שצה"ל אימן אותם ופיקד עליהם. במלחמת העצמאות הם פעלו בעצמם מעבר לקווי הגבול כדי לסייע לצה"ל. צבא דרום לבנון סייע לצה"ל ברצועת הביטחון ממלחמת לבנון הראשונה ועד לנסיגה מלבנון בשנת 2000. רוב מפקדיו ולוחמיו היו נוצרים מרונים. מאז קום המדינה מנסים רבים מהנוצרים המרונים להירשם כבני הלאום הארמי. "אבא שלי, סבא שלי, ואבא של סבא שלי ניסו ולא הצליחו", מספר שארל יעקב (56). "בטופסי הרישום הם מילאו בסעיף הלאום 'ארמי', אבל הפקידה שמה על זה איקס וכתבה 'ערבי'. פקידת מרשם האוכלוסין בצפת היא עצמה יהודייה ששורשיה בלוב, דוברת ערבית שוטפת. אם מבחינתה אני ערבי רק בגלל השפה הערבית, אז גם היא ערבייה". גם אנחנו היינו מיעוט נדרף, וסייענו לכם, סיכנו את חיינו בשבילכם", אומר אחד מחברי הקבוצה המרונית בגוש חלב, שביקש להישאר בעילום שם. "אני חנו בעלי ברית שלכם. אז איפה הכרת הטוב? ההכרה

בלאום הארמי היא חוב מוסרי של היהודים ושל מדינת היהודים כלפינו. אם אתם רוצים לכוון כאן עם 'גאון ונדיב ואכזר', כדברי ז'בוטינסקי, אנחנו אלה שאתם צריכים להיות אליהם נדיבים, לא אכזרים".

שארל, בעליה של סוכנות ביטוח בצפת, הוא פסיפס של זהויות ושעשים. "האזרחות שלי ישראלית, הדת שלי נוצרית, העדה שלי מרונית, והלאום שלי ארמי", הוא אומר במבטא ישראלי. לפני חמש שנים ניערו הוא וחבריו את ספרי הקודש הנוצריים ויצאו להחזיר את הארמית לרחוב. "בתור ילדים השתמשנו בארמית בתפילות בכנסייה, אבל לא הבנו את המילים. יכולנו לומר את השירים בעל פה, בלי לדעת מה אנחנו אומרים. לפני עשרים שנה הכנסייה החליטה לקרב את הטקסטים לצעירים ותירגמה את השירים לערבית, כדי להגיש אותם. התחילו לשיר את המזמורים באותו לחן, אבל בשפה הערבית. זאת היתה טעות. בכייה לדורות. במקום לחזור למקור וללמוד ארמית, נכנעו לערבית ולא העצימו את המורשת שלנו.

"אנחנו מנערים את האבק מההיסטוריה. צוחקים עלינו, הנוצרים, שאנחנו האשכנזים של הערבים, אבל למדנו את ההיסטוריה של כל העמים האחרים, חוץ מההיסטוריה שלנו. היום הילדים לומדים על מקורות הארמים, מנהיגים בעבר, מתרגלים לדבר בארמית. הקשישים שלנו מתמלאים גאווה".

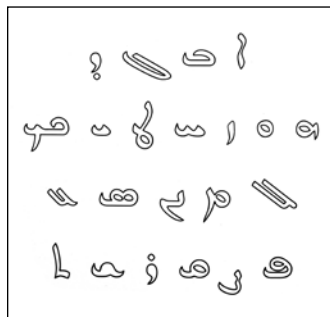
"מגיע לי זכות ההגדרה העצמית", אומר שרביאל יעקב (47). הוא בעל תואר שני במדעי השפה הגרמנית ובמדעי המחשב ועובד בבית ההארכה "פילגרים

שאדי הוא אליעזר בן יהודה של הארמים: עם בנו ארם בן השלוש וחצי הוא מתעקש לדבר בארמית בלבד. וכשארם מבקש "אבא, זבן לי לחמא", זה נשמע טבעי וברור. "אם הוא במקרה עובר לערבית, אני אומר לו 'אני לא מבין אותך'"

המרונים בגוש חלב. "אזרחות ישראלית, דת נוצרית, עדה מרונית, לאום ארמי"

א"ב ארמי. 22 אותיות, כמו בעברית

לחיות בדוריקים עם העם היהודי.

"המדינה עשתה טעות טיפשית: כשמכריחים אותנו להיות חלק מבני הלאום הערבי, דוחקים אותנו לצד השני", אומר שארל יעקב. "הרי לא הגענו מחצי האי ערב. אבות־אבותיי באו מפה. המוסלמים והערבים הם הכובש. 1,400 שנים של כיבוש ערבי לא הצליחו לה פוץ אותנו לערבים – ומדינת ישראל הצליחה. אנחנו מבקשים מגרעון סער להראות לכל העולם שישראל יודעת להכיר בזכויות המיעוטים שחיים בה. עשו לנו עוול, ומה שאנחנו מבקשים לא מתנגש עם הערכים של מדינת ישראל אלא תואם אותם."

"אני מתקומם נגד הרישום שלי כערבי, כי אני לא ערבי", מוסיף אחד מחברי הקבוצה. "אנחנו מזדהים עם המדינה ורוכנו מתגייסים לצה"ל או לשירות לאומי מרצוננו. הגיוס קשור להיותנו אזרחים נאמי, נים, שאוהבים את ישראל ורוצים להיות חלק ממנה, כי אין לנו ארץ אחרת שמגינה עלינו ושנוכל להיות בה בכבוד ובחירות. בתנועה האיסלאמית ובתעמולה הערבית לא אוהבים את המגמה שלנו, אבל אנחנו נראים לשקם את היחסים שנהרסו בין העמים האחים, הארמים והערבים."

"אם קשה להם להוסיף לאום לטבלת הלאומים, אני מעדיף שיכתבו לי 'חסר לאום' מאשר 'ערבי'", מוסיף שארל. "הלאום הערבי לא שייך לי. זה כמו שתגידו שאין הבדל בין רוסי לאוקראיני. יש להם שפה משור תפת, אבל מדובר בלאומים שונים לגמרי."

שאדי עומד איתי על גג אחד המבנים באתר העתיקות בברעם. כאן הוא חולם להקים מרכז תיירותי על בסיס הסיפור הארמי. "זה ימשוך צליינים בהיקף אדיר. הגליל יזכה במתנה, אטרקציה לתיירות הדתית. ארמית היא השפה שבה דיבר ישו. במקום לדבר על 'ג'יוס לנד' אפשר לדבר על 'ג'יוס לנגוויש'. אפשר לשווק לנוצרים סדנאות בארמית, מחנה לימודים לשפתו של ישו."

מה יקרה כשתקבלו תשובה חיובית ממשרד הפנים?

"באותו יום נוציא שיירה של אוטובוסים למשרד הפנים, שיעשו לנו את השינוי בתעודות הזהות."

ואם לא?

"אנחנו הולכים עד הסוף. לא נוותר. נוציא תעודות זהות משלנו ונסתובב איתן."

emilya@israelhayom.co.il

של המעיין הסמוך לכפר, "עין צפרא" (עין הבוקר), מרמז על הקשר הארמי למקום. במלחמת העצמאות פינה צה"ל את 700 תושבי הכפר למחנה זמני בגוש חלב. 500 אנשי הכפר הסמוך איקרית (נוצרים יוונים־אורתודוקסים) פונו לכפר ראמה. נציגי הממשלה הבי טיחו למפונים כי יוכלו לשוב לכפריהם כעבור שבו־עיים, וכי הוצאתם נובעת מהמצב הביטחוני הרעוע בצפון ומדאגה לשלום. תשעה חודשים מאוחר יותר, בתגובה לתביעתם למימוש ההבטחה, כתב להם שר המיעוטים בכור־שלום שטרית: "אנא התאזרו בסב־לנות". עד היום הם מתאזרים בסבלנות.

"הפלשתינים מנצלים את הסיפור שלנו באופן ציני", אומר שאדי בזעם, "הם קושרים את החזרה שלנו לברעם עם זכות השיבה של מיליון פליטים. אבל אנחנו לא לחמנו נגד צה"ל ב־48' אלא סייענו ליהודים. הם אחים שלנו ולא אויבים. שלא יחברו אותנו למאבק הפלשטיני. אנחנו ידידים לישראל לא פחות מהדרוזים. הפנייה לשר הפנים מחברת את הצעירים לעצמם, ללאום שלהם, במקום שיתחב־רו לנרטיב שמדבר על השמדת יהודים שהם נדחקו אליו. אנחנו לא נגד היהודים ולא נגד הערבים. תנועה כזו יכולה לגרוף את כל הרחוב הנוצרי, שרובו רוצה

מראשית הנצרות, המופיע באחד העמודים הראשוני, מוכיר את הצליל התלמודי: "שמעא גבריא בני ישראל, שמעא מיליא דיהושע".

קייטנת הארמית מתקיימת בכל קיץ בעיבורו של אחד הסמלים המרכזיים של הכאב המרוני: בגן הלאומי ברעם, בין שרידי בית הכנסת העתיק והכנסייה העתיקה – וסמוך לחורבות הכפר הנוצרי ברעם. צלקת שוקקת חיים, שבחוצותיה משחקים עשרות ילדים בכדור מחניים. על קיר אחד המבנים העתיקים תלו שלט בערבית ובארמית: "כפר ברעם, ג'יש, כולנו ארמים". המדריכים בקייטנה הם סטודנטים ובני נוער שעברו השתלמות מיוחדת. שניים מהם מתנדבים בשירות לאומי, ויש כאן גם מג"בניק בחופשה. כולם חיים בתוך זהות מרובת פנים, מרובת זיכרונות. כבר שלושה דורות הם נושאים את מפתחות הבית בברעם כאילו עזבו אותו אתמול.

אבל, הם מבקשים להרגיש, הסיפור שלהם אינו חלק מדרישת השיבה הפלשטינית או מהדיון בסור גיית הפליטים. ברעם, שעל ארמותיו יושבים היום קיבוץ ברעם ומושב דוב"ב, היה כפר ארמי נוצרי שהתקיים במקום במשך כ־370 שנה, ותושביו הגיעו מהר לבנון לאחר התנכלויות השלטון הממלוכי. שמו

תגובת המדינה

רשות האוכלוסין: "אי אפשר להסתמך על הגדרה עצמית"

משרות האוכלוסין וההגירה נמסר בתגובה לכתבה כי "רשימת הלאומים המוכרים כיום בישראל דומה לרשימה הקיימת בשאר מדינות העולם, למעט חריגים בודדים, דוגמת הלאום היהודי או הלאום הערבי. קיימים מקרים בודדים שבהם נרשמו בשנותיה הראשונות של המדינה לאומים שאינם מוכרים כיום, והרישום הראשוני של הלאום במרשם האוכלוסין נעשה על סמך הצהרות המתפקדים בלבד."

"שינוי ברשימת הלאומים או הוספת לאומים חדשים נעשים בהתאם להכרה הבינלאומית ולשינוי רשימת המדינות, כפי שנעשה, למשל, עם פיצולה של בריה"מ לשעבר. הכרה בלאום לא יכולה להסתמך על הגדרה עצמית או על תחושה סובייקטיבית. להכרה בלאום נוסף, שלא בעקבות הכרה בינלאומית, יכולות להיות השלכות רחבות במישורים שונים, מעבר לשאלת הרישום במרשם האוכלוסין."

ממשרד הפנים נמסר: "השר סער טרם נדרש לסוגיה".